

**A MAGYARORSZÁGI
MUNKAPIAC
2009–2010-BEN**

**BÁLINT MÓNKA,
CSERES-GERGELY ZSOMBOR
& SCHARLE ÁGOTA**

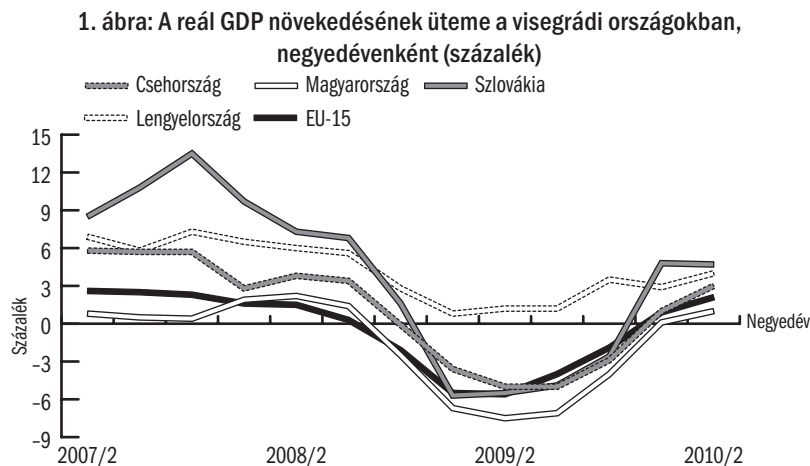
A gazdasági környezet és a foglalkoztatottság alakulása
Munkakereslet
    A munkakeresletet befolyásoló szakpolitikai intézkedések
Munkakínálat
Munkanélküliség
    Szakpolitikai beavatkozások
Hivatkozások

Ebben a fejezetben a 2009 közepétől 2010 közepéig tartó egy év munkapiaci folyamatait tekintjük át. A 2008 ősztől kibontakozó válság sokkja után a gazdaság ebben az időszakban – elsősorban az exportkeresletnek köszönhetően – élénkülni kezdett, miközben a belső piaci kereslet még mindig szűk maradt, ami a konjunktúra szerkezetében ágazati különbségeket okozott. A növekedés szerkezetében tapasztalt kettősséget tükröző munkapiac lassan reagált a reálgazdaságban történő kedvező folyamatokra.

A GAZDASÁGI KÖRNYEZET ÉS A FOGLALKOZTATOTTSÁG ALAKULÁSA

A 2008 őszen kirobbanó globális válságot 2009 közepéig tartó recesszió követte, ami a kibocsátás és a fogyasztás erőteljes csökkenésével, a külső és belső piacok szűkülésével járt. Az Európai Unió országaiban ebben az időszakban általában – éves összehasonlításban – 5–8 százalékkal csökkent a GDP, majd 2009 harmadik negyedétől javulás mutatkozott, ami mögött elsősorban a kormányzatok gazdaságélénkítő intézkedései álltak. E programok pozitív, de átmeneti jellegéről tanúskodik, hogy kifutásukat a kereslet csökkenése követte. Európa – és a világ – gazdaságainak a 2009 végén tapasztalt élénküléséhez hozzájárult a fejlődő – főként ázsiai – országok dinamikus bővülő kereslete is (MNB, 2010).

A konjunktúra trendje Csehországban és Szlovákiában az EU-15 átlagához közeli, Lengyelország viszont az Európai Unióban egyedülálló teljesítményről adott számot: GDP-je a válság idején is növekedett. Magyarországon a növekedés 2009 folyamán jelentősen alatta maradt az EU-15 átlagának, a 2010 eleji adatok azonban már felzárkózást jeleznek (1. ábra).

Megjegyzés: Változás az előző év azonos időszakához képest.

Forrás: Eurostat on-line adatbázis (teina011).

A magyar gazdaság 2009 II. negyedévében érte el a mélypontot, amikor a GDP – az előző év azonos időszakához képest – 7,5 százalékkal esett vissza. Az év második felére mérsékelt ütemű csökkenés volt a jellemző, majd 2010 I. negyedévében a GDP lassú növekedésnek indult.

A régió országaihoz képest a magyar gazdaságban késleltetve kezdődött és elhúzódott a válságból történő kilábalás, vélhetően a hazai gazdaság jóval a globális visszaesés előtt kezdődött lassulása és az erre reagáló kormányzati lépések miatt. Költségvetési élénkítésre a nagy államadósság miatt sem volt lehetőség,¹ és a kereslet szűküléséhez hozzájárult a kínálati és a keresleti oldalra egyaránt jellemző hitelaktivitás-csökkenés is (MNB, 2009).

A konjunktúra szerkezetét a kettősség jellemezi: egyfelől, a növekedés fő motorja, az ázsiai régió felé közvetlenül és közvetve – legfőbb exportpartnerünkön, Németországon keresztül – irányuló exportértékesítés. Másfelől, a gazdaság növekedését visszafogja az elmúlt negyedévekben a belső keresletben tapasztalt visszaesés (MNB, 2010).

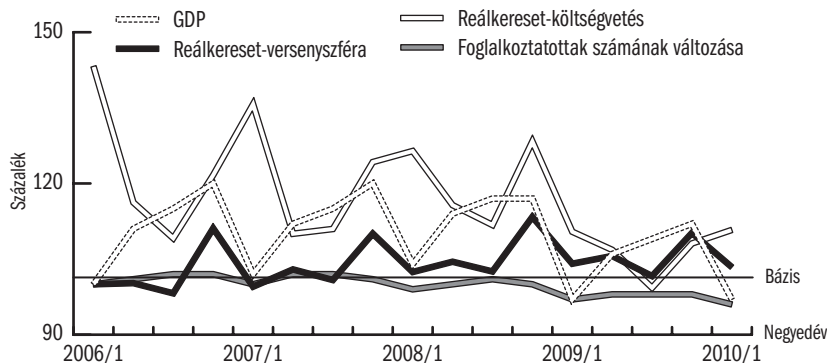
A gazdaság lassulása, majd a globális válság miatt tovább csökkenő keresletre viszonylag gyorsan válaszolt a munkapiac. Magyarországon a foglalkoztatás csökkenése nemzetközi mércével és 2008. évi bázishoz viszonyítva nem volt a legnagyobbak között – minden országban visszaesett a foglalkoztatás, Szlovákiában a legnagyobb csökkenéssel. Érdekes azonban szem előtt tartani, hogy a többi visegrádi ország a 2000-es évek közepének néhány évnyi konjunktúrájában felhalmozódott foglalkoztatási előnyét veszítette el a válság alatt. Magyarország ezzel szemben a legalacsonyabb szintről indulva, egy évtized alatt – alapvetően demográfiai folyamatok révén – szerzett csekély foglalkoztatás-növekményét veszítette el.

A 15–64 éves népesség foglalkoztatási aránya 2003-ig folyamatosan, de mérsékelt ütemben növekedett, majd kisebb visszaesést követően 57 százalék körül stabilizálódott. A válság hatására 2008. IV. negyedévben 56,7 százalékról 2009. IV. negyedévben 55,5 százalékra csökkent, majd 2010 I. negyedévére tovább, 54,5 százalékra esett a foglalkoztatás. Ez az Európai Unió 27 országának átlagánál mintegy 9 százalékponttal alacsonyabb, az 1998-as hazai foglalkoztatottsági szintnek felel meg. A kezdeti visszaesést tompíthatta, hogy a közsféra és a versenyszféra bérei is csökkentek, 2010 elején azonban a közsférában már újra emelkedtek a bérek (2. ábra).

Noha már tapasztaljuk a fellendülés kezdeti jeleit (a külkereskedelem élénkülése nyomán a GDP csökkenése megállt), ennek hatása a munkapiacon még alig jelentkezik: a foglalkoztatás csökkenése lassul ugyan, de a munkanélküliségi ráta még meredeken emelkedik. Mindezek mellett kedvező jelenség, hogy az inaktívak aránya mérsékelt ütemben, de csökkenő tendenciát mutat, amely mögött főként a nyugdíjkorhatár emelése és az iskolázottság javulása állhat (Cseres-Gergely–Scharle, 2009). Az aktivitási szint megőrzése felgyorsíthatja a válságból való kilábalást.

¹ A kormányzatnak a fenntartható adósságpálya megtartása érdekében fiskális megszorító intézkedéseket kellett életbe léptetni, amely visszafogta a közvetett adókat (áfa és jövedéki adó), illetve megszigorították az államilakástámogatási rendszert – előrehozták a beruházási döntéseiket, a vállalatok elhalasztották a beruházásaikat, illetve csökkentették a készleteiket (MNB, 2009).

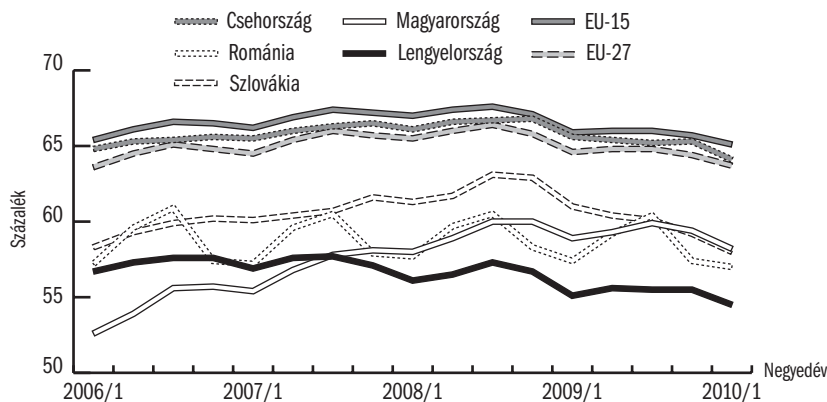
2. ábra: Főbb makrogazdasági mutatók Magyarországon 2006-tól, negyedévenként (százalék)

Megjegyzés: GDP volumen: 2006. I. negyedév = 100, GDP termelése 2000. évi átlag-áron. Keresetek: versenyszféra 2006. I. negyedéves bruttó átlagkeresete = 100, a reálkeresetek a fogyasztói árindexszel deflálva.

Forrás: GDP, keresetek: saját számítás *KSH Stadat* alapján; foglalkoztatottak száma: saját számítás a *KSH* munkaerő-felmérés alapján.

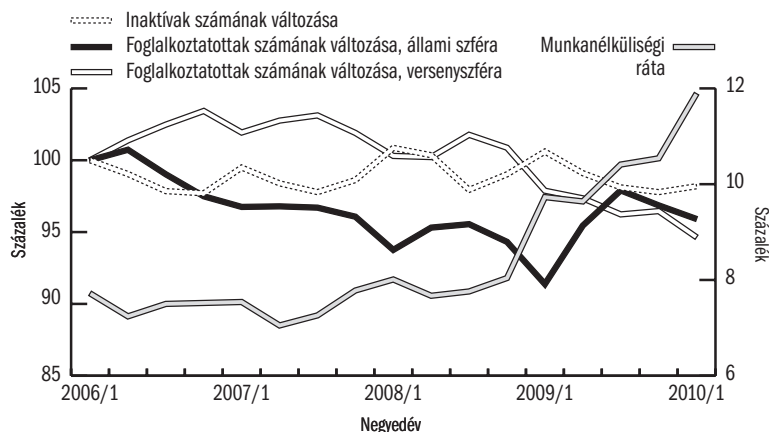
3. ábra: A foglalkoztatási arányok a visegrádi országokban, negyedévenként, 15–64 éves népesség (százalék)

Forrás: Eurostat on-line adatbázis.

A foglalkoztatás visszaesését enyhítette, hogy a közszférában 2009 második negyedévéétől nőtt a létszám (4. ábra), elsősorban a közfoglalkoztatási program jelentős kibővítése révén. A versenyszférában ezzel szemben csökkent a foglalkoztatottak száma. A versenyszféra alkalmazkodásáról, ideértve a foglalkoztatásban, a ledolgozott órák számában és a bérekben bekövetkezett változásokról Köllő János e kötetben, a *Közelkép* 1. fejezetében számol be. Következtetései egyik legfontosabbika az, hogy finomabb elemzés után is úgy tűnik, a két szektor homlokegyenest ellentétes módon, a versenyszféra a foglalkoztatáson, a közszféra a béreken keresztül alkalmazkodott.

4. ábra: A munkapiac főbb mutatóinak alakulása, negyedévenként, 2006–2010 (2006 I. negyedév = 100)

Megjegyzés: Munkanélküliségi ráta a jobb skálán.

Forrás: Saját számítás a KSH munkaerő-felmérés elemi adatai alapján, 15–64 éves népesség.

Ahogy arról a munkahelyek teremtését tárgyalva még szót ejtünk, 2009-ben a közsférában foglalkoztatottak számának alakulását az *Út a munkához* program keretében újonnan foglalkoztatottak belépései is befolyásolták. Ha a nem támogatott és támogatott foglalkoztatást elkülönítjük, árnyaltabb kép bontakozik ki. Eszerint a versenyszférához hasonlóan, bár annál kisebb mértékben, de a közsféra nem támogatott foglalkoztatási szintje is csökkent, ha eltekintünk a közcélú munkavégzésnek a válsággal össze nem függő kiterjesztésétől.

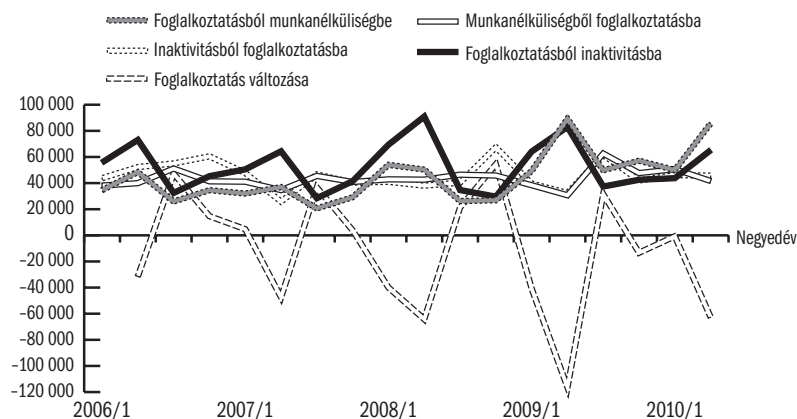
A foglalkoztatás csökkenésével párhuzamosan elsősorban a munkanélküliség és nem az inaktivitás növekedett meg, de egyúttal megváltozott a státusok közötti átmenetek korábban megszokott dinamikája is. Az *5. ábra Cseres-Gergely (2010)* alapján, állomány-áramlás konzisztensen számítva mutatja be a munkapiaci státusok közötti átmenetek, áramlások alakulását. 2009 elején a korábbiakhoz képest jelentősen nagyobb a munkanélküliségbe áramlás, és kisebb a foglalkoztatásba belépők aránya mind az inaktív, mind a munkanélküli-státusból érkezők körében. 2010 I. negyedévében ismét megnőtt a munkanélküliségbe áramlás, de ezúttal a visszalépők aránya már javulást mutat. A foglalkoztatás és az inaktivitás közötti mozgások is javuló tendenciát tükröznek az utolsó fél évben: a korábbinál kisebb az inaktívvá válók és nagyobb a foglalkoztatásba lépők aránya. Ez azonban nagymértékben a támogatott munkavállalás már említett megnövekedésének köszönhető.²

A válság kirobbanásakor azt tapasztaltuk, hogy 2008 és 2009 első felére között az állásukat legtöbbször a szakképzett munkaerőből veszítették el, abból is főként az ország nyugati-északnyugati területein (Cseres-Gergely–Scharle, 2009). 2009 egészében és 2010 első felében a regionális különbségek mér-

2 A támogatott foglalkoztatás nagyságáról ebben az írásban csak a bejelentett álláshelyek kapcsán, illetve külső forrásból átvett adatok alapján szólunk. Ennek oka az, hogy a KSH Munkaerő-felmérésében szereplő információk alapján 2009 során a foglalkoztatásnak csak alig több, mint 32 ezer fős növekményét tudtunk kimutatni – szemben az adminisztratív adatokban jelzett 100 ezres létszámmal. A jelentős különbség pontos okát még nem tudtuk feltárni, annak oka lehet a két adatforrás fogalmi különbözősége, a kérdezettek bizonytalansága munkahelyük támogatott jellegével kapcsolatban, vagy akár az is, hogy az érintett népesség egy része nincs az adatfelvétel látókörében.

séklődtek, de a válság hatásainak kiteljesedésével a foglalkoztatás általános, mintegy 1,5 százalékpontos visszaesése mellett a szakképzettek hátránya megmaradt: az ő foglalkoztatási rátájuk a többiekénél jobban, mintegy 2 százalékponttal csökkent 2008 és 2009 megfelelő negyedévei között. A válság hatásaival szemben a felsőfokú végzettségűek tűnnek a leginkább védettnek: az ő esetükben csak fél százalékpont a visszaesés (lásd az 1. táblázatot).

5. ábra: A foglalkoztatás változása és felbontása az inaktivitással és munkanélküliséggel kapcsolatos áramlásokra, 15–64 éves népesség, 2007–2010

Forrás: Saját számítás a KSH Munkaerő-felmérés mikroadatai alapján, állomány-áramlás konzisztensen.

A nők és a férfiak foglalkoztatása 2009 végétől eltérő tendenciát mutat: a nők esetében 2009 III. negyedévében nőtt, és 2010 I. negyedévében is alig csökkent a foglalkoztatás, míg a férfiaké mindkét negyedévben csökkent. E mögött egyfelől az inaktivitásból a foglalkoztatásba irányuló kismértékű, de tartós beáramlás (lásd 6. ábra), másfelől az húzódik meg, hogy a válság ellenére sem csökkent a munkanélküliségből a foglalkoztatásba irányuló beáramlás, és az állásukat elvesztők aránya is csak enyhén nőtt 2010 I. negyedévében. Úgy tűnik tehát, hogy a nők számára a munkapiac a válság során jelentősen befogadóbb volt, mint a férfiak számára.

Mivel a vállalkozások nem kis részben a munkaerő-bővítés visszafogásával alkalmazkodnak a csökkenő kereslethez, a dekonjunktúra kárát gyakran a fiatalok foglalkoztatása látja. Nincs másként ez a jelenlegi válság és Magyarország esetében sem, a fiatal életkor azonban több tényező hatását foglalja magában. A 7. ábra a népesség fiatalabb korcsoportjaiban mutatja a pályakezdők és nem pályakezdők foglalkoztatási helyzetét 2008, 2009 és 2010 I. negyedévében nőkre és férfiakra külön. Jól látható, hogy a fiatalabb, 15–19 éves korosztály amúgy sem nagy foglalkoztatási rátáját a válság komolyan csökkentette. A nők foglalkoztatási rátája minden esetben kisebb, mint a férfiaké, a válság pedig esetükben minden korcsoportban kisebb veszteséget okozott. A

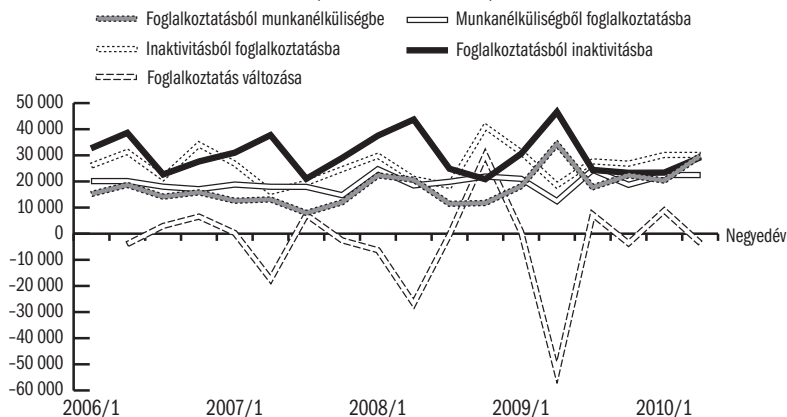
hatás a válság kezdetekor a legjelentősebb, a néhol megfigyelhető növekedés a rendkívül alacsony bázisértékeknek köszönhető. Az ábra alapján elmondható, hogy bár a fiatalok összességében nagyobb állásvesztéssel éltek meg a válságot, mint az idősebbek, ez közülük is elsősorban a pályakezdőkre igaz. Ez a hatás az életkor előre haladtával gyengül, és a válság második évében több esetben meg is szűnik.

1. táblázat: A 15–64 évesek foglalkoztatási rátája iskolai végzettség szerint 2006–2010 első negyedéve között, negyedévente

Negyedév	Legfeljebb nyolc osztály	Szaktanulmányos, szakiskola	Érettségi	Felsőfok
2006. I.	27,0	68,0	61,4	82,3
2006. II.	27,9	69,5	61,5	81,4
2006. III.	28,1	69,5	61,7	80,8
2006. IV.	27,5	69,7	62,0	80,3
2007. I.	26,4	68,7	61,6	80,3
2007. II.	27,5	69,0	62,0	80,4
2007. III.	28,3	68,8	61,7	79,6
2007. IV.	27,2	67,7	60,9	79,7
2008. I.	26,6	66,3	60,1	79,4
2008. II.	26,9	66,4	60,6	79,8
2008. III.	28,3	66,9	61,2	79,5
2008. IV.	27,0	66,1	61,0	79,4
2009. I.	24,6	63,8	59,6	78,7
2009. II.	25,7	64,6	59,8	78,5
2009. III.	26,3	64,3	59,0	77,7
2009. IV.	26,1	64,5	59,1	77,6
2010. I.	24,6	62,4	58,6	78,2

Forrás: Saját számítás a KSH Munkaerő-felmérés elemi adatai alapján.

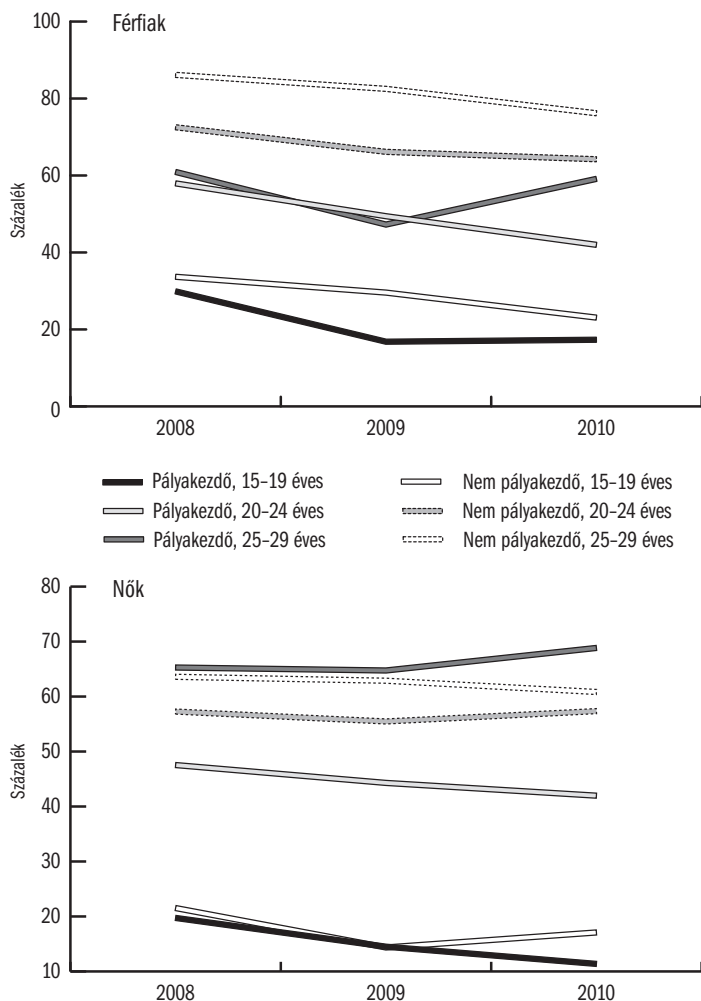
6. ábra: A foglalkoztatás változása és felbontása a munkapiaci státuszok közötti áramlásokra, 15–64 éves nők, 2007–2010

Forrás: Saját számítás a KSH Munkaerő-felmérés mikroradatai alapján, állomány-áramlás konzisztensen.

7. ábra: Foglalkoztatási ráta a népesség fiatalabb korcsoportjaiban nemek és pályakezdő státusz szerint 2008, 2009 és 2010 első negyedévében

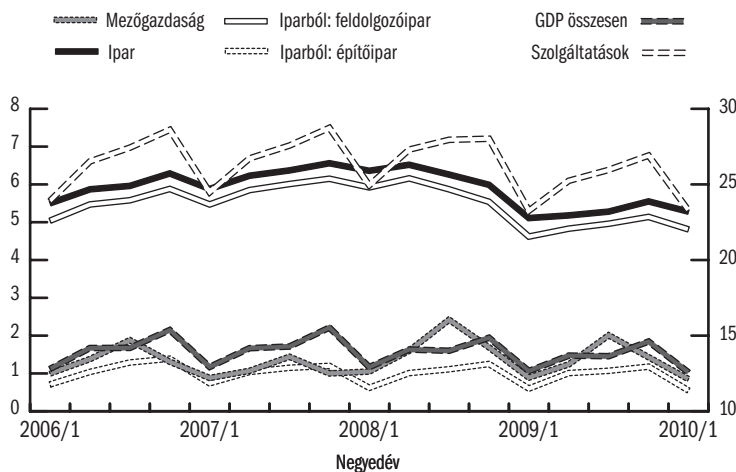
Megjegyzés: Pályakezdő foglalkoztatott az, aki a felvétel időpontja előtt 1 évvel tanult, foglalkoztatott és nem nappali tagozatos. Pályakezdő az, aki a felvétel időpontja előtt tanult, és nem nappali tagozatos. Nem pályakezdő foglalkoztatott az, aki a felvétel időpontja előtt 1 évvel nem tanult, foglalkoztatott és nem nappali tagozatos. Nem pályakezdő: aki a felvétel időpontja előtt nem tanult, és nem nappali tagozatos. A 30–34 éves pályakezdők adatait a becslés kis elemszámból fakadó nagy hibája miatt nem közöljük.

MUNKAKERESLET

A válság a gazdaság egyes ágazatainak kibocsátására eltérő mértékben, de többnyire kedvezőtlenül hatott. A recesszió idején az ipari termelés jelentősen csökkent, de – elsősorban az erősen exportorientált feldolgozóiparban be-

következő bővülés következtében – az utóbbi időszakban javulás látható (8. ábra). Az építőiparnak – a mezőgazdaság arányában mért – GDP-hez való hozzájárulását vizsgálva, folyamatos, már a válság kirobbanása előtt elkezdődött, lassú ütemű csökkenését tapasztaljuk. Ugyanakkor a szolgáltatások viszonylag stabil teljesítményét mutatják az adatok: míg a belső piacra értékesítő ágazatokban (kereskedelem, szálláshely-szolgáltatás) működő vállalatok összgazdasági teljesítményhez való hozzájárulása jelentősen csökkent, addig a pénzügyi, ingatlan és egyéb üzleti szolgáltatás ágazatok teljesítménye az utóbbi egy évben folyamatosan nőtt (MNB, 2010). Végül, a mezőgazdaság 2008-ban és 2009-ben kiugróan magas teljesítményt nyújtott, így ezekben az években, súlyához viszonyítva jelentős mértékben járult hozzá a gazdaság összteljesítményéhez.

8. ábra: A reálkibocsátás negyedéves alakulása egyes ágazatokban, 2006–2010

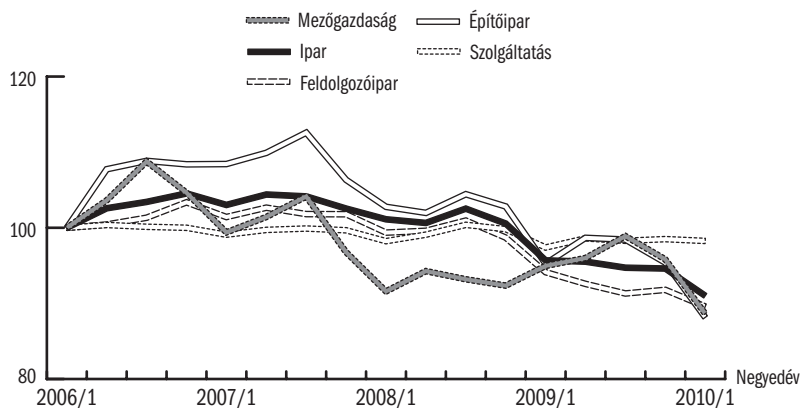
Megjegyzés: 2000-es árakon, a mezőgazdaság GDP-je 2006 I. negyedévében = 100. Az ábra az egyes ágazatok GDP-jét a mezőgazdaság arányában méri, így például a 2006 eleji adatok szerint a szolgáltatások hozzájárulása a bruttó hazai kibocsátáshoz a mezőgazdaságénak több mint tízszerese, a feldolgozóiparé pedig több mint négyszerese.

Forrás: Saját számítás KSH *Stadat* alapján.

A munkaerő kereslete és ennek nyomán a foglalkoztatás az egyes ágazatokban eltérő mértékben reagált a termelés alakulására (eltérő a termelési rugalmassága, vö. *Kőrösi*, 2005). A legnagyobb százalékos mértékű foglalkoztatás-csökkenés az iparban, azon belül is az építőiparban következett be, ahol 2008 és 2009 első negyedéve között 7,4 százalék, 2009 és 2010 első negyedéve között pedig 7,5 százalékkal csökkent a foglalkoztatottak száma, miközben az ágazat GDP-je ugyanezen időszakban 3,1 százalék, illetve 8,7 százalékkal csökkent (9. ábra). A többi ágazathoz képest lényegesen alacsonyabb termelési rugalmasságú iparban a foglalkoztatottság ilyen mértékű csökkenése az

átlagon felüli nagyságú negatív keresleti sokknak köszönhető. A feldolgozóiparban ugyanebben az időszakban előbb 21 százalékkal csökkent, majd 4,2 százalékkal nőtt a termelés: itt az ágazati munkaerő-kereslet hazai viszonylatban átlagos (alacsony, 0,4 százalékos) termelésrugalmasságának tudható be a foglalkoztatottság lassuló ütemű mérséklődése (–5,3 százalék, –4,8 százalék). Abszolút számokban a feldolgozóiparban történt – súlyánál fogva – a legtöbb elbocsátás. A szolgáltatási szféra – amely ágazatnak a GDP-hez történő hozzájárulása a legnagyobb – kibocsátása a válság kirobbanását megelőző szinthez képest csekély mértékű csökkenést követően stabilizálódott. Ez tükröződik a foglalkoztatottak elhanyagolható létszámváltozásában is. A mezőgazdaságban a 2008. év átlagon felüli termelésének köszönhetően 3,7 százalékkal nőtt 2008 és 2009 első negyedéve között a munkaerő-kereslet, majd egy negyedévvel később 6,7 százalékkal csökkent.

**9. ábra: A foglalkoztatás változása a főbb ágazatcsoportokban
(2006 I. negyedév = 100)**

Forrás: Saját számítás a KSH Munkaerő-felméréséből.

A vállalatok munkaerő-állománya a természetes be- és kilépések által állandó mozgásban van, így a recesszióra is mindkettőn keresztül, munkahelyek teremtésével és rombolásával adhatnak választ. A munkahelyek rombolásának egyik fontos, bár az eseményeket csak részben fedő komponense a csoportos létszámleépítés, amiről az Állami Foglalkoztatási Szolgálat nyilvántartása ad számot. A bejelentett létszámleépítéssel elbocsátott dolgozók száma 2009 I. negyedévben érte el tetőpontját (közel 16 ezer főt érintett), amelyet követően csökkent. 2010 első felében már csak 5400 munkavállaló tervezett elbocsátását jelentették be a vállalatok, ami kevesebb, mint egynegyede az előző év azonos időszaki létszámnak, és megközelíti a válság előtti szintet. Bár a létszámleépítést a túlélő vállalatok alkalmazkodási stratégiájaként képzelhetjük el, ez nem feltétlenül van így. A *Közelkép* 1. fejezetében Köllő János rámutat, hogy sokkal inkább a később megszűnt munkaadók éltek ezzel a le-

hetőséggel, így a leépítés sok esetben nem az alkalmazkodás módja, hanem a bukás előrejelzője lett.

A válság szektorális és térbeli kibontakozását is jól jellemzi a csoportos létszámleépítések alakulása. A válság kirobbanását követően a fejlettebb, iparosodottabb régiókban (Közép- és Nyugat-Dunántúl) működő vállalatok jelentettek be tömeges elbocsátást, később – ahogy a recesszió áterjedt az árutermelő ágazatokból a gazdaság más területeire (szolgáltatás ágazatba) – nőtt meg a csoportos létszámbejelentések aránya az országon belül a déli, illetve keleti régiókban (ÁFSZ, 2010).

A csoportos létszámleépítések következtében állásukat elvesztő személyek gazdasági aktivitását mutatja a regisztrált álláskeresőknél az elbocsátottakon belüli aránya. A munkaügyi központokban – 2008. október és 2009. december között – az elbocsátottak több mint 50 százaléka regisztrálta magát álláskeresőként (ÁFSZ közlés). Régiós bontást vizsgálva a legalacsonyabb ez az arány Közép-Magyarországon (30 százalék), illetve Nyugat-Dunántúlon (34 százaléka), a legmagasabb pedig Dél-Dunántúlon (95 százalék) (ÁFSZ, 2010).

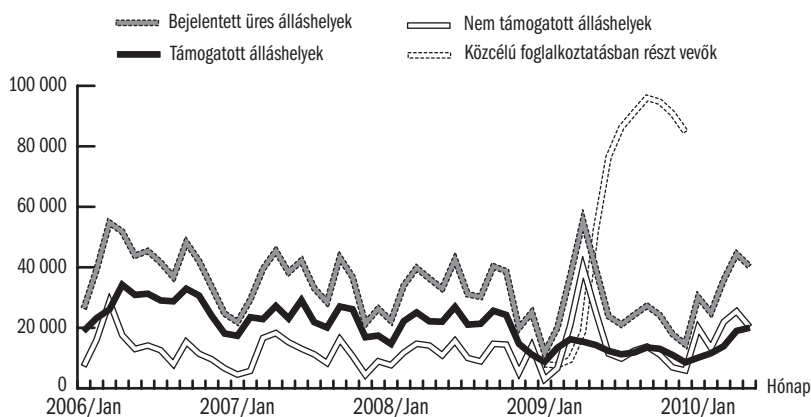
A válság kirobbanásakor láttuk, hogy a foglalkoztatás csökkenése elsősorban a szakmunkás végzettségű, az ország nyugati területein élő férfiakat sújtotta (Cseres-Gergely–Scharle, 2009). Ebből az iskolázottság és a regionális elhelyezkedés hatását is a válság által leginkább támadott ágazatok sajátosságaival magyaráztuk. 2009 és 2010 első negyedéve között az egy évvel korábbihoz hasonlóan szignifikáns különbségeket nem találunk, tehát a jelenleg tapasztalható különbségektől jelentős mértékben a 2008–2009-ben elszenvedett veszteségek tehetők felelőssé.

A foglalkoztatás csökkenésében az elbocsátások mellett a munkahelyek teremtésének erőteljes visszafogása is szerepet játszott. A munkahelyteremtés egyik indikátora az Állami Foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSZ) nyilvántartásában bejelentett álláshelyek száma (10. ábra). 2009 elején a bejelentett álláshelyek döntő része támogatott volt, jelentős részben az *Út a munkához* program által jöhetett létre, a nem támogatott munkahelyek száma pedig csak mérsékelten növekedett, ahogy azt már a 6. ábra alapján is láthattuk. A nem támogatott, bejelentett álláshelyek száma 2009-ben alacsony szinten stabilizálódott. Igazi fordulatot csak 2010 késő tavasza – kora nyara hozott, amikor a nem támogatott munkahelyteremtés határozottan elszakadt a 2009-ben kialakult alacsony szinttől.

A kereslet alkalmazkodásának finomabb eszköze a munkaidő-csökkenés. Bár korábban is enyhe növekvő tendenciát mutatott, az összes foglalkoztatotton belül a részmunkaidősök aránya érezhetően megnőtt a válság idején, ráadásul a növekedés egy részét a statisztika sajátságai miatt egyszerű számítással nem is figyeljük meg – lásd erről részletesen a *Közelkép* 1. fejezetét. A férfiaknál a válság kirobbanását követő csökkenés, majd növekedés után a realgazdaságban bekövetkező kedvező folyamatok hatására mérséklő-

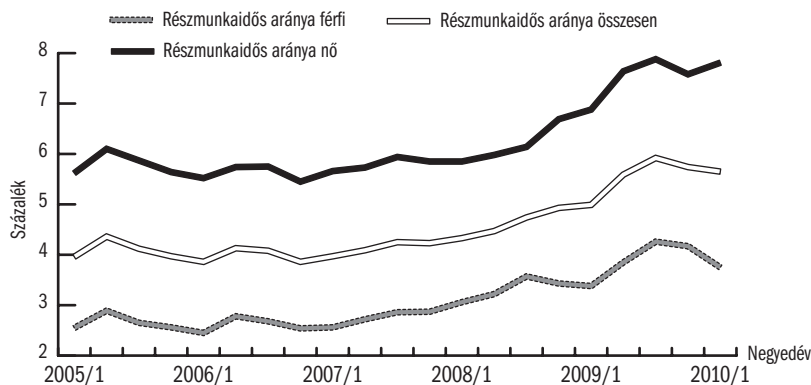
dik a részmunkaidősök aránya, azt sugallva, hogy esetükben a válság kezdeti szakaszában megfigyelhető növekedés tisztán az alkalmazkodás eszköze volt. A nők esetében a hosszú távon tapasztalt növekvő trend folytatódni látszik, de a férfiakétól eltérő változásban szerepet játszhat a 2010. január 1-jétől érvényes kötelezettség is, amely szerint a gyestről visszatérő anyákat gyermeke hároméves koráig a közsférában igény szerint részmunkaidőben kell alkalmazni. Mindezt alátámasztja az is, hogy ha a verseny- és közsférában külön vizsgáljuk a rész- és teljes munkaidős foglalkoztatás változását, a férfiaknál egyértelmű, a közsférában erőteljesebb csökkenést tapasztalunk, míg a nőknél éppen fordítva, a versenyszférában enyhe csökkenés után stagnálás, a közsférában azonban erőteljes növekedés mutatkozik.

10. ábra: Támogatott és nem támogatott bejelentett álláshelyek száma

Forrás: Álláshelyek száma: ÁFSZ; közcélú foglalkoztatásban részt vevők száma: KSH, 2010b.

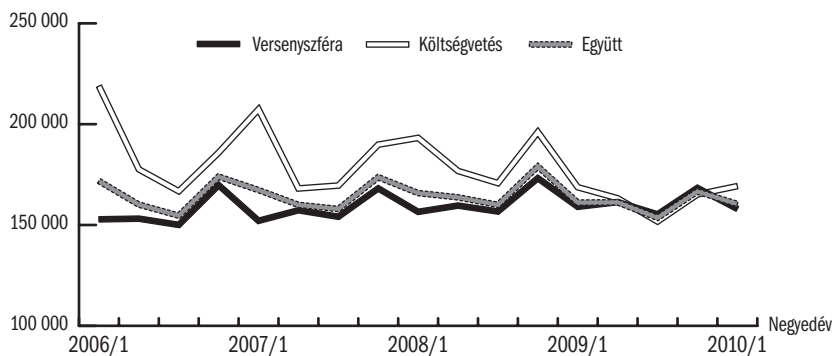
11. ábra: A részmunkaidőben foglalkoztatottak aránya, 2005–2010

Forrás: KSH Munkaerő-felmérés.

A foglalkoztatásban bekövetkezett mennyiségi alkalmazkodás mellett a bérek, a munkaerő ára is jelentősen változott 2009-ben és 2010 elején. 2009-re eltűnt a gazdaság két szektorában a közszféra javára szóló, még 2009 elején is 10 százalék feletti nominális átlagbérkülönbség mind a bruttó, mind a nettó kereseteket tekintve (12. ábra). A közszféra átlagkeresetét 2009-ben a 13. havi fizetés megszüntetése, illetve időben elosztott és kisebb összegű prémiumokkal történő helyettesítése mellett a béremelés elmaradása és az alacsonyabb keresetűeknek a közmunkaprogramok miatt megnőtt aránya is – a szezonális ingadozáson jelentősen túlmutató mértékben – lefelé húzta.

12. ábra: Bruttó reálbér az állami és magánszférában, negyedévenként, 2006–2010 (2006. I. negyedévi árakon)

Forrás: Saját számítás KSH Stadat-adatokból.

A versenyszféra reálkeresetében végbemenő kedvezőbb folyamatok háttérében elsősorban a foglalkoztatottak összetételében bekövetkező változás áll: a fizikai dolgozók tömeges elbocsátása következtében megnőtt a szellemiek aránya. A magánszférában foglalkoztatottak keresetét ugyanakkor csökkentette, hogy a vállalatok a béralkalmazkodás keretében visszafogták a prémiumokat, jutalmakat is (KSH, 2009b). Ahogy arra a *Közelkép* 1. fejezete is rámutat, a munkavállalók közötti megállapodás alapján elsősorban német nyelvterületen alkalmazott bérvisszafogás módszere Magyarországon lényegében teljesen hiányzott.

A munkakeresletet befolyásoló szakpolitikai intézkedések

A munkaerő keresletét a 2009 elején indított szakpolitikai intézkedések is alakították. A már említett *Út a munkához* program eredetileg nem a válság kezelését célozta, de a jogosultság szerzéséhez szükséges idő elteltével 2009 végén már a válság következtében munkanélkülivé válók számára is elérhetővé vált – erre a következőben még visszatérünk. Emellett a munkahelyek megőrzését célzó, kimondottan a válság kezelésének céljából bevezetett új támogatások is hatottak a munkaerő-keresletre.³

3 A hazai válságkezelési csomag több tekintetben eltért az Európai Unió más országaiban alkalmazott eszközökről (erről lásd Elek Péter és Scharle Ágota keretes írását a *Közelkép* első fejezete után), és különösen a jóléti hatásokat tekintve nem volt szerencsés a források elosztása (erről lásd a *Közelkép* Köllő János által készített első, valamint Gáspár Katalin és Kiss Áron által készített hatodik fejezetét).

A KSH (2010b), illetve az Foglalkoztatási és Szociális Hivatal (FSZH) közlése szerint a Társadalmi megújulás operatív program (TÁMOP) forrásából finanszírozott támogatásra a kis- és középvállalatok esetében jelentős, a mikro- és nagyvállalatok esetében a többinél jóval kisebb volt az érdeklődés (2. táblázat). Feltételezhetjük csupán, hogy az eltérő népszerűségben a rendelkezésre állás eltérő időpontja mellett a támogatások eltérő adminisztrációs igénye játszhatott közre. Sok a hiányzó információ a programokkal kapcsolatban: célzottságukról, a kapcsolódó holtteher-vesztéséről és hatékonyságukról (tehát arról, hogy ahhoz képest, mintha nem lettek volna elérhetők, javítottak-e a foglalkoztatási helyzeten) lényegében semmit sem tudunk.

2. táblázat: A munkahelyek megőrzését célzó, a munkakereslet növelésére potenciálisan ható állami programok és alapvető pénzügyi adataik (milliárd forint)

Program	Keretösszeg	2009-ben felhasznált összeg
OFA Megőrzés program	9,5 (2009–2010)	7,3
Munkahelymegőrzés támogatása központi program	0,7 (2009)	0,6
Munkahely-megőrzési programok a regionális munkaügyi központok kezelésében	10,0	10,2
TÁMOP 2.3.3/A. Munkahelymegőrző támogatás munkaidő-csökkentéssel és képzéssel kombinálva (KKV-knak)	20,0	4,8
TÁMOP 2.3.3/B Nagyvállalkozások képzéseinek támogatása	10,0	0,4
TÁMOP 2.3.3/C Munkahelymegőrző támogatás képzéssel kombinálva 5 fő alatti vállalkozásoknak Közép-Magyarországon	2,5	1,1

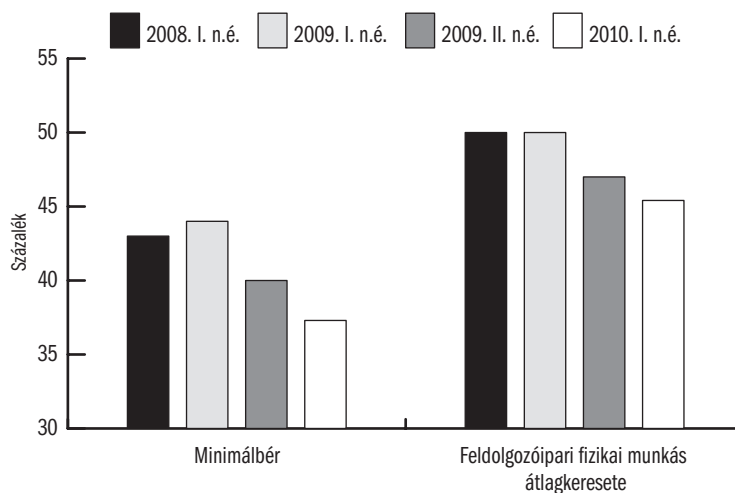
Forrás: *Foglalkoztatási és Szociális Hivatal*.

A munkakeresletet további befolyásoló beavatkozásként említhető a nők igény szerint kötelező félállásba vétele gyes után, a munkanélküliek állásba vételének támogatása a rendelkezésre állási támogatással megegyező összeggel, valamint a rehabilitációs járulék összegének több mint ötszörös megemelése. Egyik beavatkozás hatásáról sem áll rendelkezésre még elemzés, de ahogy korábban jeleztük, a részmunkaidős női foglalkoztatás növekedésében 2010 elején az elsőként említettnek szerepe lehet.

Az állam a közvetlen szakpolitikai beavatkozások mellett a bérköltség alakítása révén is képes a munkakeresletet befolyásolni – *Kőrösi* (2005) számításai szerint nem is elhanyagolható mértékben. A munkakereslet bérrugalmassága a 2000-es évek elejére –0,4 (feldolgozóipar) és –0,2 százalék (más ágazatok) között mozgott. Eszerint a munkaerő költségének egyszázalékos csökkentése a foglalkoztatás 0,2–0,4 százalékos növekedéséhez vezet minden egyéb té-

nyező hatásától függetlenül.⁴ Ha tehát csupán ezzel az eszközzel szándékozna a kormányzat ellensúlyozni a két év során mintegy 3 százalékos foglalkoztatás-csökkenést, akkor a bérköltséget 7,5–15 százalékkal kellett volna csökkentenie. Hivatalos becslések szerint a 2009-ben történt járulékcsoökkentés nem járt ettől messze: rövid távon 0,3–2,8 százalékkal növelhette a foglalkoztatást (részletesebben lásd Elek Péter és Scharle Ágota keretes írását az 1. fejezet után). Az adóék 2010-ben tovább csökkent, különösen a minimálbér szintjén (a fix összegű egészségügyi hozzájárulás eltörlése miatt), és ez – a képzetlen munkaerő nagyobb bérrugalmassága miatt – a 2009. évi hatást megközelítő foglalkoztatás-bővüléssel járhat (13. ábra).

13. ábra: Az adóék a minimálbér és az átlagos feldolgozóipari munkás kereseténél, 2008–2010 (százalék)

Megjegyzés: Az adóék a teljes bérköltség arányában van kifejezve (a 2009. évi Munkaerőpiaci Tükör bevezető tanulmányának 12. ábráján a bruttó bér arányában közöltük az adóék mértékét lásd: Cseres-Gergely–Scharle, 2009, 29. o.).

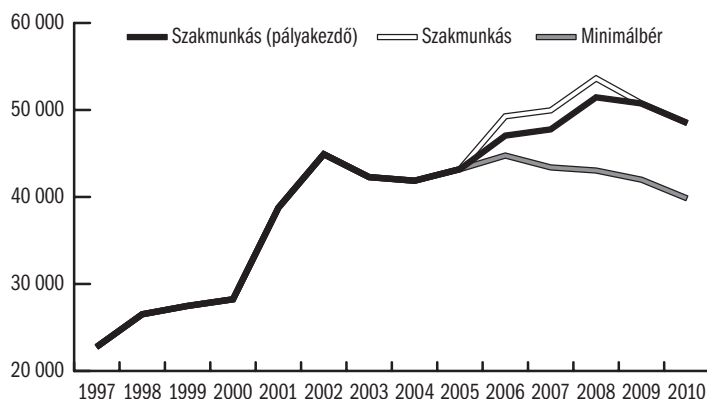
Forrás: Adók és járulékok az APEH adatai alapján; a bruttó kereset a KSH intézményi statisztikája alapján.

⁴ Természetesen óvatosan kell bánnunk a következtetésekkel, hiszen a „békeidőben” készült vizsgálatok eredményei nem vetíthetők ki olyan körülmények közé, amikor hasonló események megfigyelésére korábban nem volt mód. Ezzel együtt igaz az, hogy ennek az eszköznek a működéséről legalább létezik szakmailag megalapozott, hihető becslésünk.

A bérköltség csökkentésének kevésbé költséges eszköze a minimálbér, valamint a garantált bérminimum szintjének visszafogott meghatározása. A legkisebb bér teljes bérköltsége – az inflációtól kissé elmaradó nominális 2,8 százalékos emelés és a járulékteher csökkenésének együttes eredményeként – 2010-ben reálértékben csökkent (14. ábra), ami érdemben segíthette a munkapiaci helyzet további romlásának megelőzését.

14. ábra: A minimálbér és a garantált bérminimum reálértéke 1997–2010

Megjegyzések: 1997 évi forintban, 2010-ben az MNB évi 4,9 százalékos inflációs előrejelzése alapján (MNB, 2010). A 2009. évi értékeket a járulékok évközi változását figyelembe vevő súlyozással számítottuk. A szakmunkás-bérminimumot kell fizetni a legalább középfokú iskolai végzettséget vagy középfokú szakképzettséget igénylő munkakörökben (2009 júliusáig: valamivel kevesebbet, ha a munkavállalónak nincs még 2 év gyakorlata).

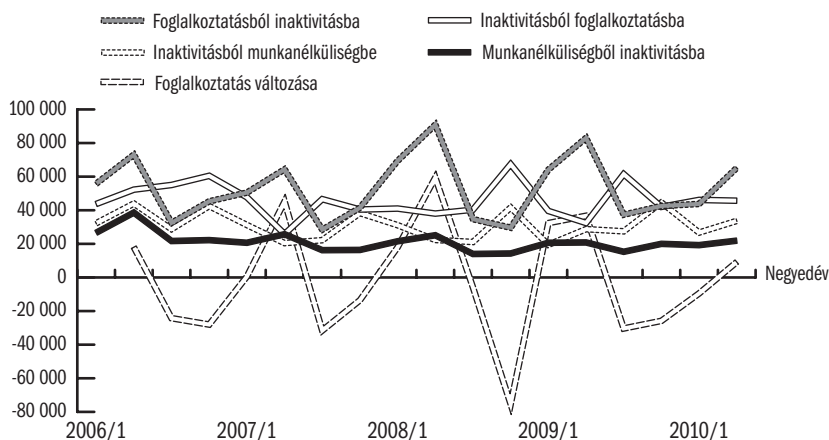
MUNKAKÍNÁLAT

A 2008 végétől kibontakozó válságot teljes egészében keresleti sokk okozta, annak eredményeként a munkaerő kínálatában nem tapasztalunk változásokat. A kínálati oldalon változást a szakpolitika és a gazdaságpolitika lépései okoztak, így az elemzésben erre koncentrálunk, és a kínálat egészére vonatkozó, a tavalyi kötet bevezető tanulmányában megjelent áttekintésünket nem ismételjük meg (Cseres-Gergely–Scharle, 2009). A népesség aktivitása 2009-ben és 2010 első felében enyhén növekedett, ami nem utal arra, hogy a válság következtében az állásukat elvesztett emberek inaktivitásba vonulnának akár ellátás nélkül, akár valamilyen nyugdíjszerű ellátás menedékében. Közel 100 ezer fős foglalkoztatás-vesztés és a munkanélküliség ugrásszerű megnövekedése mellett ez önmagában is jelentős eredmény, és a válság elmúlásával a foglalkoztatás növekedését segítheti. Ahhoz azonban, hogy az aktivitás megőrzése mellett elkötelezett szakpolitika a jóléti hatásait tekintve is eredményes legyen, szükség lenne az álláskereső és a kis keresetű munkavállalók ellátásainak átalakítására is (erről lásd Gáspár Katalin és Kis Áron írását a *Közelkép* 6. fejezetében).

Ahogy a foglalkoztatás, az aktivitás esetében is két, egymással ellentétes irányú hatással van dolgunk. Az aktivitási szint stabilitásának oka egyrészt a frissen állásukat veszített munkavállalók a korábbinál jóval erősebb kapcsolata a munkapiachoz – erről a munkanélküliség alakulásával kapcsolatban még szót ejtünk majd –, másrészt az, hogy a kormányzat ellent tudott állni a munkapiacról való tartós kivonulást megkönnyítő olyan lépéseknek, amilyen valamiféle

előrehozott, könnyített nyugdíjazás lehetett volna. A 15. ábra alapján elmondható, hogy a korábbinál nem vált több munkanélküliből inaktívvá. Ugyanezen az ábrán látjuk azonban azt is, hogy a foglalkoztatásból inaktivitásba áramlás megszokott nyári, az idénymunkák megnyílásának köszönhető csökkenése 2009-ben elmaradt – a pályakezdőkhöz hasonlóan itt is a válságnak a munkapiachoz lazán kapcsolódó emberek helyzetének ingatagsága mutatkozik meg.

15. ábra: Az inaktivitás változása és felbontása a foglalkoztatással és munkanélküliséggel kapcsolatos áramlásokra, 15–64 éves népesség, 2007–2010

Forrás: Saját számítás a KSH Munkaerő-felmérés mikroadatai alapján, állomány-áramlás konzisztensen.

2009 második felétől az aktivitás növekedésére több, elsősorban kormányzati beavatkozás hatott. Az első ezek közül az *Út a munkához* program, amely tartós munkanélkülieket igyekszik rövidebb-hosszabb időre közcélú foglalkoztatottá tenni. Bár nincs információnk a résztvevők ILO-értelemben vett munkapiaci státusáról, korábbi kutatásokból tudjuk, hogy a regisztráltak között is csak 60 százalék keres aktívan állást (*Bajnai és szerzőtársai*, 2008). A tartós munkanélküliek között vélhetően még nagyobb az inaktív aránya: erre utal az inaktivitásból foglalkoztatásba áramlás egy negyedévvvel korábbra tolódása 2009-ben: az *Út a munkához* program áprilistól kezdve fogadta az érintetteket, a nyári idénymunkák munkaerő-felszívó hatása azonban elmaradt. Az inaktivitásból az *Út a munkához* program hatására nemcsak a munkavállalás következtében léphetnek ki az érintettek, hanem a munkanélküli státusba kerülés miatt is. Ilyen hatással járhat, hogy megnőtt a közcélú munkára behívás kockázata, illetve esetenként szigorúbb lehet az elutasítás szankcionálása. Ez a probléma azonban – hasonlóan az *Út a munkához* program többi tényezőjéhez – a jelenleginél mélyebb elemzést tesz szükségessé.

A képzettség munkaerő kínálatát növelhette a 2010. januárban életbe lépett új, kétkulcsos és szuperbruttósítást alkalmazó szja-tábla, ami a bérel-oslás közepe környékén keresők adóterhelését csökkenti. Ugyanakkor a fel-

sőbb jövedelmi sávba tolódott az adójóváírás lecsengetése, ami itt megemeli a többletjövedelem határadókulcsát – ez pedig az adófizetők felső ötödében már inkább a munkaórák, illetve a jövedelembevallás csökkentésére ösztönöz (Scharle és szerzőtársai, 2010).

2009 második és 2010 első felében nem történt olyan további szakpolitikai lépés, aminek már 2010 is mérhető hatással járna, de döntés született a középtávon jelentős hatású lépésekről. Május 1-jétől életbe lépett az új gyes/gyed-szabályozás, amelynek értelmében a gyes csak két évre vehető igénybe, a gyed pedig a korábbinál hosszabb szolgálati időhöz van kötve. 2010-ben lehetővé vált (létszámelőírások betartása mellett) összevont óvodai-bölcsődei csoportok létrehozása olyan településeken, ahol a bölcsődés korú rászoruló gyermekek nappali elhelyezése másként nem oldható meg. Mindkét intézkedéstől azt várhatjuk, hogy bizonyos feltételek mellett (elérhető munkahely, megfelelő színvonalú napközbeni ellátás elérhetősége) növeli a női munkakínálatot, hiszen csökkenti a munkába állás költségét az egyén számára.

MUNKANÉLKÜLISÉG

A recesszió hatására 2008 IV. negyedétől kezdődően nemcsak a foglalkoztatás csökkent, markánsan romlani kezdtek a munkanélküliségi mutatók is. A válság előtti években jellemző 7,5 százalék körüli szintről 2009-re 10 százalék fölé emelkedett, majd a 2010 I. negyedévi 11,9 százalékos csúcsot követően a II. negyedévben 11,2 százalék lett a KSH által ILO-definíció szerint számított ráta.

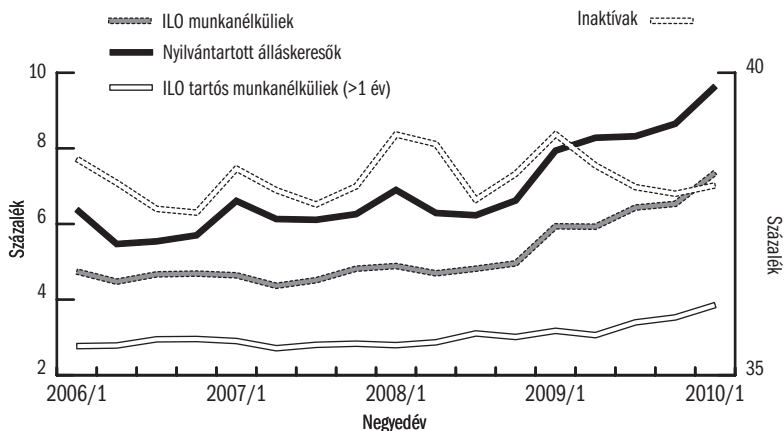
Az Állami Foglalkoztatási Szolgálat által nyilvántartott álláskeresők aránya a 15–64 éves gazdaságilag aktív népességben belül 2010 I. negyedévében az ILO-definícióval mértet jelentősen meghaladva 15 százalék volt (16. ábra). A két indikátor romló trendje többnyire együtt mozog, ami azt sugallja, hogy az állásukat elvesztő személyek jelentős részét az aktív munkakeresés jellemzi. Azzal együtt, hogy a munkanélküliek száma továbbra sem csökken, igen pozitív jelenség, hogy a munkapiac szerkezetében történő átalakulás a gazdaságilag aktív állományok között zajlik, az inaktívak száma – a szezonalitástól eltekintve – lényegében változatlan, vagy enyhén növekedni látszik.

A munkanélküliség alakulását elsősorban a foglalkoztatásból kiszorultak beáramlása határozza meg, ugyanakkor megfigyelhető, hogy egyúttal a munkanélküliségből a foglalkoztatásba lépések száma is megnőtt. A megnövekedett állomány hatására azonban a munkanélküliség bármilyen irányba való elhagyásának az esélye stagnált a vizsgált időszakban, eltekintve a 2009 II. negyedétől (17. ábra). Feltehetően az *Út a munkához* program áll a munkanélküliségből a foglalkoztatásba áramlás jelentős mértékének a hátterében, bár ezt közvetlenül ellenőrizni nem tudjuk.

Rövid távon a munkanélküli és az inaktív népesség közötti kapcsolat mérlege pozitív, amennyiben inkább az inaktivitásból a munkanélküliségbe át-

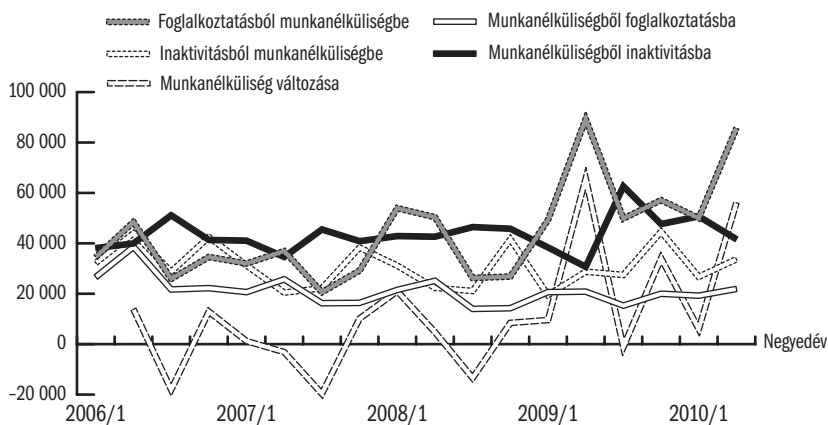
lépés, tehát az aktivitás irányába mozdulás a jellemző, mint fordítva. A 16. ábrán láttuk azonban, hogy 2009 után a tartós munkanélküliek aránya növekedésnek indult, ami azt sugallja, hogy az egyre növekvő csoport számára az újbóli elhelyezkedés esélye a válság során jelentősen romlott.

16. ábra: A nem dolgozók egyes (részben átfedő) alcsoportjainak aránya a 15–64 éves népességben belül 2006 után, negyedévente

Forrás: ILO-munkanélküliek, tartós munkanélküliek, inaktívak aránya: saját számítás a KSH Munkaerő-felmérés alapján; nyilvántartott álláskeresők aránya: saját számítás Foglalkoztatási és Szociális Hivatal adatai alapján.

17. ábra: A munkanélküli-állomány változása és a változás komponensei

Forrás: Saját számítás a KSH Munkaerő-felmérés mikroadatai alapján, állomány-áramlás konzisztensen.

Ahogy a munkalehetőség elvesztése, a munkanélkülivé válás is különböző mértékben sújtotta az eltérő nemű, életkorú csoportokat. A nyilvántartásba belépők iskolai végzettség szerinti megoszlása a válság következtében átalakult, inkább hasonlít a foglalkoztatottak iskolai végzettség szerinti megosz-

lásához, mint a korábbi munkanélküliekéhez. Az arányok változásának szezonális mintázata, miszerint az iskolai időszak végén, nyáron a középfokúak, tél közeledtével és az idénymunkák elmúlásával pedig az alap- és középfokú végzettségűek aránya nő meg az új munkanélküliek között, nem változott lényegesen a válság ideje alatt. A nyilvántartásba belépő pályakezdők aránya – az iskolát elhagyók számából adódóan erős szezonális hatás mellett – 2007-től kezdődően folyamatosan növekszik.

A válság erőteljesebben érezte a hatását a jellemzően több férfi munkaerőt foglalkoztató ágazatokban, mint például a feldolgozóiparban, építőiparban, így összességében is nagyobb mértékben nőtt a férfi munkanélküliek száma. 2008 végére a férfiak munkanélküliségi rátája meghaladta, és azóta is – 2010. II. negyedévében 1,3 százalékponttal – magasabb a nőkre jellemző rátánál. A fiatalok munkanélkülisége az átlagnál erőteljesebb, különösen a fiatal férfiak esetében, de 2010. I. negyedévében a romlás lassulni látszik.

Az ágazatok és a szakmák sajátos területi koncentrációja a munkanélküliség területi alakulásában is megmutatkozik, amiről itt nem ejtünk szót, mert azt Lőcsei Hajnalka a *Közelkép* 4. fejezetében részletesen tárgyalja.

Szakpolitikai beavatkozások

A munkanélküliség alakulását a már említett beavatkozások mellett az elmaradt intézkedések is befolyásolták. Noha a válság következményeként jelentősen megemelkedett az Állami Foglalkoztatási Szolgálat (ÁFSZ) terhelése, a kormányzat nem bővítette a munkaügyi kirendeltségek működéséhez szükséges forrásokat. Ez a lépés pedig – amint azt a *Közelkép*ben Elek Péter és Scharle Ágota keretes írása megmutatja a *Közelkép* 1. fejezete után – a válságkezelés legtermészetesebb része, amit (Luxemburg és Magyarország kivételével) minden EU-tagországban alkalmaztak. A működést finanszírozó források bővítését indokolta volna önmagában az ellátást igénylők ügyeinek intézése, és emellett az a megfontolás is, hogy a válság idején jelentősen megnő a munkanélküliség meghosszabbodásának kockázata, ezt pedig úgy lehet megelőzni, ha az ÁFSZ több eszközt és figyelmet fordít az álláskereső aktivitásának fenntartására.

Az *Út a munkához* program indulása óta nem változott. *KSH-FSZH* (2010) egyedülként, az Államkincstár adataira támaszkodva a kiadvány 16. táblázatában közli a rendszeres szociális segélyre és rendelkezésre állási támogatásra jogosultak számát, illetve az *Út a munkához* program keretében közcélú munkát végzőkét is.⁵ A táblázatból kiderül, hogy 2009 novemberére közel 90 ezer ember vett részt a közcélú foglalkoztatásban, ami minden szempontból nagy számnak tekinthető. Érdemi esemény a program kibontakozása és kiegészítése volt az *Út a munka világába* elnevezésű 7,5 milliárd forint keretösszegű TÁMOP 1.1.3 programmal. Ennek a kiegészítő programnak a célja az, hogy a rendelkezésre állási támogatásban részesülő, tartósan munkanél-

5 A programban részt vevők létszámáról nincsen olyan hivatalos adatközlés, amiből az éves átlagos állományi létszám megállapítható lenne.

külieket ne csupán a közcélú munka eszközével lehessen aktivizálni. Ha munkapiaci álláslehetőség adódik az illetékes munkaügyi központban, akkor az érintettnek először ezt, ne pedig a közcélú munkát ajánlják fel – ehhez nyújt támogatást a kiegészítő program.

Jelentős, a programon belül a rendelkezésre állási támogatásra jogosultakat érintő változás az, hogy 2010. január 1-jétől egy családban csak egy személy jogosult rendelkezésre állási támogatásra. Az olyan családban, ahol több aktív korú munkanélküli van, az egy rendelkezésre állási támogatásban részesülő mellett a korábbi jogosultak csak közcélú munkára (kiemelt célcsoportként) vagy képzésre jogosultak, illetve az *Út a munka világába programba* kerüléskor is előnyben vannak. Ez a változás szakmai megfontolásokkal nehezen indokolható, jóléti hatásai pedig kétségesek (erről lásd a Gáspár Katalin és Kiss Áron írását a *Közelkép* 6. fejezetében).

A 2010. tavaszi kormányváltás a kormányzás több területén jelentős változásokat hozott, ami alapján a foglalkoztatáspolitikában komoly irányváltás sem lenne meglepő. A Szociális és Munkaügyi Minisztérium megszűnésével a foglalkoztatáspolitikát a Nemzetgazdasági Minisztérium megfelelő államtitkárságának hatáskörébe került. A kormányzat az Állami Foglalkoztatási Szolgálat regionális munkaügyi kirendeltségeinek jó részét, valamint a Foglalkoztatási és Szociális Hivatal vezetőjét lecserélte, és a teljes szervezet radikális átszervezését helyezték kilátásba.

HIVATKOZÁSOK

- AFSZ (2010): Munkaerő-piaci helyzetkép, 2009. Készítette: Nagy Ágnes és Prima Vilmosné. Foglalkoztatási és Szociális Hivatal, Budapest, letölthető: http://www.afsz.hu/engine.aspx?page=full_afsz_eves_reszletes_weboldalrol.
- BAJNAI BLANKA–HÁMORI SZILVIA–KÖLLŐ JÁNOS (2008): A magyar munkaerőpiac néhány vonása európai tükrében. Megjelent: *Fazekas Károly–Köllő János* (szerk.): Munkaerőpiaci Tükör, 2008. MTA Közgazdaságtudományi Intézet-Országos Foglalkoztatási Közalapítvány, Budapest
- CSERES-GERGELY ZSOMBOR (2010) Munkapiaci áramlások, gereblyézés és a 2008 végén kibontakozó gazdasági válság foglalkoztatási hatásai, BWP 4, MTA KTI, Budapest
- CSERES-GERGELY ZSOMBOR–SCHARLE ÁGOTA (2009): A magyarországi munkapiac 2008-ban. Megjelent: *Fazekas Károly–Lovász Anna–Telegdy Álmós* (szerk.) Munkaerőpiaci Tükör. MTA KTI-OFA, Budapest, 17–40. o.
- KÖRÖSI GÁBOR (2005): A versenyszféra munkapiacának működése, KTI Könyvek, MTA KTI, Budapest.
- KSH (2010a): Statisztikai Tükör IV. évf. 42. szám. Népmozgalom 2009. január-december <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/nepmozg/nepmoz09.pdf>
- KSH (2010b): A válság hatása a munkaerőpiacra. Internetes kiadvány, letölthető: <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/valsagmunkaero-piacra.pdf>
- KSH (2010c): Munkaerő-piaci jellemzők 2010. I. negyedévében. Statisztikai Tükör, IV. évf. 69. sz. letölthető: <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/munkero/munkero101.pdf>.
- KSH-FSZH (2010): A válság hatása a munkaerőpiacra, KSH <http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/valsagmunkaero-piacra.pdf>
- MNB (2009): Jelentés az infláció alakulásáról. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, november.
- MNB (2010): Jelentés az infláció alakulásáról. Magyar Nemzeti Bank, Budapest, június.
- SCHARLE ÁGOTA–BENCZÚR PÉTER–KÁTAY GÁBOR – VÁRADI BALÁZS (2010): Hogyan növelhető az adórendszer hatékonysága? Közpénzügyi füzetek, 26.